

Αναπηρία και δυσμορφία στον αρχαίο ελληνικό κόσμο

Επιστήμες / Ιστορία

π. Χρήστος Κέλπης, Φιλολόγος

Στην Αρχαία Ελλάδα οι θεοί μπορούσαν να πάσχουν επίσης από αναπηρίες, όπως οι θνητοί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Ήφαιστος, που τον βλέπουμε εδώ να παραδίδει τα όπλα του Οδυσσέα στη Θέτιδα.

Ολοκληρώνοντας το αφιέρωμα στον τρόπο που αντιμετωπίζονταν οι πάσης φύσεως αναπηρίες στην Αρχαία Ελλάδα, φτάνουμε αναπόφευκτα στις αιτίες μιας στάσης που με τα σημερινά κριτήρια δείχνει ιδιαίτερα σκληρή. Κλείνουμε λοιπόν αιτιολογώντας - και όχι δικαιολογώντας - τις συμπεριφορές των προγόνων μας.

Αφού οι Έλληνες θεωρούσαν πως η γέννηση ενός υγιούς παιδιού βασιζόταν στη θέληση των θεών, αυτό συνεπαγόταν ότι και η γέννηση ενός δύσμορφου ή ανάπηρου παιδιού αποτελούσε ένα δυσάρεστο οιωνό και ερμηνευόταν συνήθως από τους αρχαίους Έλληνες ως τιμωρία των θεών προς τους γονείς[1]. Κατά συνέπεια, επιβαρύνονταν οι ίδιοι να ολοκληρώσουν το έργο των θεών με την έκθεση του γόνου τους. Αυτή η αντίληψη διαφαίνεται και μέσα από την προειδοποίηση του Ησιόδου προς το κοινό του ότι «τίκτουσιν δὲ γυναῖκες ἑοικότα τέκνα γονεῦσι[2]».

Ο πιο γνωστός ίσως χωλός της αρχαιότητας, ο Οιδίποδας, οφείλει την ονομασία του -η οποία δηλώνει τον άνθρωπο με τα πρησμένα πόδια- στο γεγονός ότι όντας νήπιος οι γονείς, από φόβο εκπλήρωσης δυσοίωνων χρησμών, του έδεσαν τα σφυρά των ποδιών και πρήστηκαν[3]. Αυτή η βάρβαρη πρακτική στόχο είχε να ελαχιστοποιήσει τις πιθανότητες επιβίωσης του μελλοντικού βασιλιά της Θήβας. Γιατί, αν ζούσε, σύμφωνα με το χρησμό θα φόνευε τον πατέρα του και θα νυμφευόταν τη μητέρα του.

Την έκθεση οι αρχαίοι δεν τη θεωρούσαν φόνος. Μπορεί να όδευε το παιδί προς το θάνατο, αλλά υπήρχε μεγάλη πιθανότητα να σωθεί. Αλλά κι αν ακόμα ο θάνατος του έκθετου παιδιού ήταν αναπόφευκτος, πάλι δεν είχαν την αίσθηση ότι διαπράττουν ανθρωποκτονία, επειδή το νεογέννητο, ηλικίας μικρότερης των επτά ημερών, δεν το θεωρούσαν ως ανθρώπινη ύπαρξη. Ο Πλούταρχος δηλώνει κατηγορηματικά ότι, πριν να περάσει εβδομάδα από τη γέννηση του μωρού και πέσει ο ομφάλιος λώρος, το παιδί δε διαφέρει από φυτό: «ἑβδομαδιαῖος γὰρ ἀπολύεται τοῖς πλείστοις. Ἔως δ' ἀπολυθῆ, φυτῷ μᾶλλον ἢ ζῷω προσέοικε το νήπιον[4]».

Η έκθεση θεωρείται βάρβαρη με τα σημερινά δεδομένα. Τα ήθη όμως ήταν διαφορετικά στην αρχαιότητα και αυτό διαπιστώνεται, αν αναλογιστεί κάποιος πόσοι άνθρωποι θυσιάζονταν στους θεούς. Ενδεικτικά να αναφερθούν οι θυσίες της Αγραύλου και της Ιφιγένειας. Ωστόσο, κι αν θεωρηθούν οι περιπτώσεις των δύο παρθένων ως αποκυήματα της πλούσιας φαντασίας των αρχαίων, ιστορικά είναι βεβαιωμένο ότι δύο αιχμάλωτισμένοι Πέρσες θυσιάστηκαν λίγο πριν από τη ναυμαχία στη Σαλαμίνα[5]. Ακόμη, στη γιορτή των Θαργηλίων, η οποία γινόταν κάθε χρόνο στην Αθήνα προς τιμή της Αρτέμιδος, με την κνίσσα της ψημένης

σάρκας δύο καταδικασμένων σε θάνατο ατόμων καθαριζόταν η πόλη. Γι' αυτό και αυτοί αποκαλούνταν καθάρματα.

Επιπρόσθετα, σε μια χώρα, την Ελλάδα, όπου λατρευόταν το κάλλος και η συμμετρία, θαυμαζόταν η σωματική ρώμη και η οξυδέρκεια, ενώ η ασχήμια και η καχεκτικότητα προξενούσαν αποστροφή, δύσμορφα και ανάπηρα άτομα δε γίνονταν ανεκτά. Αντιπροσωπευτική του αρχαιοελληνικού ιδεώδους για τη ζωή είναι η μνημειώδης φράση *Νοῦς ὑγιῆς ἐν σώματι ὑγιεῖ*. Ο Τρωικός πόλεμος για την Ελένη, η σωτηρία της Φρύνης από βέβαιο θάνατο αλλά και τα αθάνατα έργα τέχνης αποτελούν μόνο ενδεικτικά μόνο δείγματα της αγάπης των αρχαίων για το ωραίο.

Τέλος, η σημασία της εξωτερικής εμφάνισης και της σωματικής αρτιότητας για τους αρχαίους Έλληνες διαπιστώνεται και μέσα από μία αλληγορική αναφορά στο έργο του Πολύβιου. Θέλοντας να εξάρει ο ιστορικός τη σημασία της αντικειμενικής αλήθειας στις ιστορικές διηγήσεις αναφέρεται σε κάθε ζωντανή ύπαρξη και επισημαίνει με παραστατικό τρόπο πως, αν η όψη του προσώπου της αλλοιωθεί με την αφαίρεση των οφθαλμών, τότε καταστρέφεται το σύνολο, η γενική εικόνα του όντος: «ὥσπερ γὰρ ζῶου τῶν ὄψεων ἀφαιρεθειῶν ἀχρειοῦται τὸ ὅλον, οὕτως ἔξ ἱστορίας ἀναιρεθείσης τῆς ἀληθείας τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνωφελὲς γίνεται διήγημα[6]».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Επίσης η υγεία των ανάπηρων παιδιών δε δημιουργούσε ιατρικό ενδιαφέρον ούτε έχρηζε μελέτης, όπως συμβαίνει σήμερα. Η αναπηρία θεωρούνταν απλώς κάτι αφύσικο και έπρεπε να εξαφανιστεί.

[2] Ησιοδ., Έργα και Ημέραι, 235.

[3] Σοφοκλ., Οιδ. Τυρ., 717-719.

[4] Πλουτ., Ηθικ., 288c.

[5] Πλουτ., Θεμ., 13.

[6] Πολυβ., Ιστορ., 1. 14. 6.

<https://bit.ly/3iT0ipO>